

Historiaton analyysi koulukokeilusta

Jari Leskinen: Kohti sosialismia! Pirkkalan peruskoulun marxilainen kokeilu 1973–75. Silta-la 2016.

Historiantutkija, valtiotieteen tohtori Jari Leskinen on kirjoittanut perusteellisen analyysin Pirkkalan kunnassa vuosina 1973–75 toteutetusta marxilaisesta koulukokeilusta. Leskinen on kokenut tutkija, dosentti Helsingin yliopistossa ja Maanpuolustuskorkeakoulussa sekä muun muassa Tieto-Finlandia-palkinnon saaja. Hänen aikaisemmat kirjansa ovat käsitelleet suomalaista ja kansainvälistä sotahistoriaa. Niistä luetuimpia lienevät Leskisen yhdessä Antti

Juutilaisen kanssa toimittamat *Talvisodan pikkujättiläinen* (WSOY 1999) ja *Jatkosodan pikkujättiläinen* (WSOY 2005).

Pirkkalan 1970-luvun koulukokeilu on Leskiselä siis uusi aihepiiri. Hän päätyi aiheen pariin satumalta ja on tutkinut sitä vuosien mittaan vapaa-aikanaan, kuten hän kirjansa esipuheessa kertoo. Aihetta ei hänen mukaansa tähän asti ole juuri käsitelty tutkimuksessa, aikalaisten muistelmassakin se on jäänyt vain muutamalle maininnalle.

Marxilaisista "aivopesua" koulukokeilun kaavussa

Pirkkalan kokeilu oli Tampereen yliopiston psykologian laitoksen PETO-tutkijaryhmän (Peruskoulun toimivan opetussuunnitelman projekti) vuonna 1973 aloittama ja opetusministerin sekä muutamiin Kouluhallituksen virkamiesten siunaama ja rahoittama kaksivaiheinen opetuskokeilu pirkkalalaisissa kouluissa. Leskinen selvittää kirjassaan, kuinka PETO-tutkijaryhmän julkisuuteen antamien tietojen mukaan kokeilussa oli kyse esivaiheessaan kansainvälisyyskasvatuksesta ja varsinaisessa, monivuotisessa kokeiluvaiheessa "yhteiskunnallisten oppiaineiden opetussisältöjen yhdistämisestä" (s. 207). Kokeiluun kuuluvia yhteiskunnallisia oppiaineita olivat historia, maantieto, yhteiskuntaoppi ja kansalaiskasvatus. Aineiden yhdistämisen avulla "pirkkalalaisille oppilaille muodostuisi "toimiva maailmankuva", jonka kehittymistä haluttuun suuntaan Peto-ryhmä seuraisi oppilaille tehtävin säännöllisin psykologisin mittauksin" (s. 208).

Todellisuudessa kokeiluun valituille Pirkkalan peruskoululaisille ja lukiolaisillekin oli tarkoitus opettaa ideologisesti väritynyttä, marxilais-leniniläisiin oppeihin perustuvaa "tietoa". Leskinen osoittaa vakuuttavasti, kuinka kyse oli kommunistisesta, osin suoraan Neuvostoliitosta peräisin olevasta propagandasta, jota levitettiin koululaisille PETO-ryhmän laati-

mien oppimateriaalien ja esivaiheessa myös Suomi–Neuvostoliitto-seuran valistusvierailujen avulla. Myös neuvostolähtöisiä lehtiä ja vasemmistolaista nuorisokirjallisuutta annettiin kokeilulokille opetuksen aineistoksi. Leskinen analysoi perusteellisesti ja kattavasti aine aineelta ja teema teemalta PETO-ryhmän valitsemien ja tuottamien opetusmateriaalien sisältöä. Kantavana teemana kokeiluopetuksessa oli esittää sosialistinen järjestelmä paratiisin vertaisena ja kapitalistinen järjestelmä, niiden joukossa myös Suomi, kansaa piinaavana riistosysteeminä.

Oppilaille tehtävien kyselyjen avulla psykologian tutkijat koettivat selvittää, kuinka hyvin oppilaat olivat omaksuneet marxilaisväriteisen informaation ja sen varaan rakentuvan maailmankuvan. Leskinen toteaa – toistuvasti – kuinka Pirkkalan kokeilun tavoitteena oli löytää sopivat opetusmenetelmät, joilla nuori sukupolvi saataisiin "aivopestyä" tuoreimpien psykologisten menetelmien avulla puna-aatteen kannattajiksi. Kokeilu oli määrä kytkeä valtakunnallisten opetussuunnitelmien kehitystyöhön, ja siten oli tarkoitus tuoda "uusi opetus" lopulta kaikkiin Suomen kouluihin. Myös oppikirjatuotanto haluttiin sosialisoida yksityisiltä kustantajilta valtion työksi, jotta porvarilliseksi tuomitut kirjat saataisiin toistamaan työväenluokan totuutta. Perimmäisenä pyrkimyksenä oli muuttaa tulevien äänestäjien avulla Suomi sosialistiseksi yhteiskunnaksi, kuten Leskinen kerta toisensa jälkeen muistaa mainita.

Kohu johtaa tutkintaan

Kohti sosialismia! alkaa kuvailulla koulukokeilun herättämästä kohusta kesällä 1975, kun kokeilun todellinen luonne ja opetuksen sisältö tuli laajalti julkiseen tietouteen. Kohun keskiössä oli historian opetusmoniste, joka oli päätyntynyt kopioina eri puolille Suomea. Leskinen purkaa ansiokkaasti kohun syntyyä, kuinka toimija toimi-

jalta tieto kommunistisen propagandan levittämisestä Pirkkalan kouluissa kulkeutui huolestuneilta vanhemmilta lehtitoimittajille, toimittajilta kansanedustaja Kullervo Rainiolle ja tämän kautta eduskunnalle. Kiinnostavasti Leskinen osoittaa, kuinka historian opetusmonisteen kopioiden ja siten kohun leviämässä myös rahanahneudella oli osansa, kun kokenut yrittäjä Raimo Puisto myi monistetta halukkaille, ja halukkaita riitti.

Koulukokeilua oli valmistauduttu Kouluhallituksessa jatkamaan 1970-luvun loppupuolelle asti ja tarvittaessa pidemmällekin, mutta kokeilu jäi kesken heränneen hälyn myötä. Oikeuskanslerinvirasto aloitti tutkinnan mahdollisten väärinkäytösten ja vastuullisten tahojen selvittämiseksi, mutta syytteitä tapahtuneesta ei nostettu eikä virkoja menetetty. Tutkinnan raportit ja kuulustelupöytäkirjat muodostavat PETO-ryhmän tuottaman opetusmateriaalin rinnalla keskeisen osan Leskinen käyttämästä tutkimusaineistosta.

Leskinen valinta aloittaa aiheen käsittely vasta kokeilun synnyttämästä kohusta vuonna 1975 kummeksuttaa, vaikka kirjan aloitus mukaansatempaava onkin. Ensimmäinen luku heittää lukijan keskelle tapahtumia ilman selventäviä taustatietoja, jolloin Leskinen heti tarjoilemat tulkinnot koulukokeilun tavoitteista ja sen toimijoiden motiiveista näyttävät kuin taivaasta annetuilta. Vasta seuraavassa luvussa Leskinen aloittaa tarinan kerronnan sen kronologisesta alusta, vuodenvaihteesta 1971–1972. Hän kertoo, kuinka tuolloin Tampereen yliopiston vasemmalle kallellaan ollut PETO-tutkijaryhmä ja sen marxilaisesta opetustutkimuksesta innostunut Kouluhallituksen kokeilu- ja tutkimustoimiston päällikkö, vähän myöhemmin koko laitoksen pääjohtajaksi nousut Erkki Aho solmivat ensikontaktit. Leskinen kuvailee, kuinka Ahon ja tämän valitsemien harvojen virkamiesten tuella koulukokeilulle hankittiin Kouluhallitukselta merkittävä rahoitus. Kokeilun

varsinainen luonne salattiin suurimmalta osalta virkamiehiä, ja PETO-ryhmän osallisuuskin kokeilun toteuttajana pidettiin pitkään salassa. Kokeiluun valittujen oppilaiden vanhemmille ei paljastettu kokeilun todellista luonnetta, ja opettajillekin se paljastui vasta kokeiluopetuksen käytännön työn myötä.

Syytettyjä vailla puolustusasianajaa

Poliittinen ja ideologinen selkätuki Pirkkalan koulukokeilulla oli SDP:n koulutuspolitiikassa, jonka keskeisiin tuotoilijoihin Kouluhallituksen Ahokin kuului. Leskinen toteaa pitkän kirjaa useaan otteeseen, kuinka Pirkkalan koulukokeilun marxilais-leninistinen opetus ”vastasi täydellisesti” SDP:n sosialistisii-ven ja Ahon rinnalla myös muiden puolueen koulutuspoliittisen puolue-elimen jäsenten toiveita. Useimmin kirjassa toistuvia nimiä koulukokeilun takana ovat Ahon sekä PETO-työryhmän professorien Tapio Nummenmaan ja Annika Takalan lisäksi Ahon ”adjutantiksi” mainittu Veikko Lepistö Kouluhallituksen kokeilu- ja tutkimustoimiston päällikkönä ja sosiaalidemokraattinen opetusministeri Ulf Sudqvist. Erityisen huomion kohteeksi Leskinen nostaa Ahon, jonka muistelmia hän kirjansa loppupuolella ruotii erittäin kriittiseen sävyyn.

Tiettyjen asioiden ja nimien toistelun takana voi olla monia syitä, kuten tekstin syntyminen vuosien mittaan vähitellen pala palalta tai kiireessä tehty kustannustoimittus. Leskisen kirjan kohdalla selityksenä voi olla myös tutkijan käyttämä lähdeaineisto, oikeuskanslerinviraston tutkintadokumentit. Leskinen mainitsee, että virasto keskittyi Pirkkalan vyyhdin selvityksessä erityisesti kysymyksen vastuullisista henkilöistä. Vaikuttaakin siltä, että Leskinen on jäänyt lähdeaineistonsa vangiksi, selvittämään Pirkkalan kokeilusta vastanneiden nimiä uudelleen ja uudelleen. Leskisen teksti ikään kuin sortuu käyttämään samaa

toistamisen metodia, jota Pirkkalan kokeilussa hyödynnettiin yhteinä oppilaiden ”aivopesun” tekniikkana. Muutaman nimen ja yhden puolueen kertaaminen jättää kirjaan tietyn sormella osoittelun jälkimaun.

Lähdeaineiston vaikutuksesta myös katse Pirkkalan kokeiluun lähtee Leskisen kirjassa ”rikospäilyyn” näkökulmasta. Kiinnostavaa olisikin ollut lukea enemmän esimerkiksi kokeilun merkittävimmäksi muotoilijaksi mainitun, julki-kommunistina tunnetun psykologian professori Takalan ajatuksista ja muistikuvista. Samoin muiden Pirkkalan kokeilun tuottajien ja vaikkapa siihen osallistuneiden opettajien haastattelu tutkimusta varten olisi huomattavasti rikastuttanut ja tasapainottanut lopputulosta. Nyt ”syytettyjen penkille” joutuneita ei kirjassa päästetä kertaakaan itse ääneen, vaan tapahtumista ja keskeisten toimijoiden motiiveista kerrotaan ainoastaan ”syyttäjän” ja ”uhrien” näkövinkelistä.

Taustoittamattomia ”itsestäänselvyyksiä”

Toiseksi valitettavaksi heikkoudeksi Leskisen kirjassa katson sen, että siinä tutkimuskohteen historiallinen kontekstointi jää lähes täysin tekemättä. Ensimmäisessä luvussa hieman maalailaan kuvaa siitä, kuinka Pirkkalan kokeilun kohu vuonna 1975 osui himmentämään ETYK-huippukokouksen luomaa loistetta ja syventämään suومتuneisuuden varjoa Suomen yllä. Muutoin lukija jätetään vaille tietoja suomalaisessa yhteiskunnassa tuolloin vallinneesta poliittisesta tilasta ja ilmapiiristä. Kontekstoinnin puutteesta myös niin keskeiset käsitteet kuin ”sosialismi” ja ”sosialistinen yhteiskunta” otetaan annettuina. Kirjassa ei selvitetä, mitä mainitut sanat ja aatteet aikalaisille eri poliittisissa piireissä merkitsivät tai mitä ”sosialistisesta yhteiskunnasta” haaveilevat taannoin todella tavoittelivat. Lukija ajautuu helposti ajattelemaan ja tulkitsemaan lukemaan-

sa oman kylmän sodan jälkeisen postmodernin aikansa pohjalta.

Leskinen jättää lisäksi Pirkkalan marxilaisia opetussisältöjä analysoidessaan itsestäänselvyydeksi sen, että kokeiluun osallistuneiden koululuokkien opettajat todella käyttivät PETO-ryhmän antamaa opetusmateriaalia ja noudattivat saamaansa ohjeistusta. Kirjassa mainitaan, että oppilaat turhautuivat marxilaisia käsitteitä sisältävään vaikeaan opetussisältöön ja opettajia epäilytti opetusmonisteiden yksisilmäisyys. Leskinen kertoo esimerkiksi lehtori Marjatta Ruohosta, joka kokeilun oppimateriaaliin tytymättömänä otti opetukseensa PETO-materiaalin rinnalle myös yleisesti käytössä olleen, Kouluhallituksen hyväksymän oppikirjan. Lisäksi Leskinen toteaa, että ”Peto-ryhmän jäsenille pirkkalalaiset opettajat olivat työrukkasia, joiden [...] ei pitänyt puuttua tai arvostella millään lailla esimerkiksi käsitteiden opettamista”, mistä opettajat olivat ”syvästi loukkaantuneet” (s. 247). Voi perustellusti kysyä, kuinka uskollisesti kaltoinkohtelusta pahastuneet opettajat mahtoivat todella jatkaa opetusta PETO-ryhmän toiveiden mukaan. Koska Leskinen ei ole käyttänyt kattavia lähteitä kokeiluopetuksen varsinaisesta arjesta, jatkotutkimukselle Pirkkalan koulukokeilussa riittää edelleen aiheita. Seuraavana voisi alkaa selvittää myös kokeilun merkitystä Suomen koulutuspolitiikan ja koululaitoksen kehitykselle 1970-luvulla ja sen jälkeen.

Kaiken kaikkiaan *Kohti sosialismia!* käy Pirkkalan marxilaisen opetuskokeilun toteutumisen eri ulottuvuudet tarkasti läpi. Leskinen tuo päivänvaloon niin kokeilun suunnitteluvaiheessa syntyneet kontaktit Kouluhallituksen ja PETO-tutkimusryhmän välillä, tutkimusryhmän varjoon jääneet jäsenet, kokeilun käytännön järjestelyt tutkimusmenetelmiä ja rahoitusta myöten kuin myös kokeiluopetuksen sisällön syvyydet. Leskinen on tehnyt Pirkkalan kokeilun kulusta ja kohusta perus-

teellisen ”rikosanalyysin”, mutta kontekstoinnin ja tasapainoisuuden puutteessa hänen kirjansa jää historiantutkimukselliselta ulottuvuudeltaan köyhäksi.

VIRPI KIVIOJA

Kirjoittaja on valtiotieteiden maisteri ja tietokirjailija.